

mgr Diana Sankowska

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny

tel. (85) 745 74 50

e-mail: diana.galkowska@wp.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7825-7664>

NIEWERBALNY OBRAZ ROSJI I ROSJAN W PRACACH PLASTYCZNYCH POLSKICH UCZNIÓW KL. VII–VIII SZKOŁY PODSTAWOWEJ

ABSTRAKT

Opisane w artykule badanie przeprowadzono w celu pozyskania informacji na temat wyobrażeń o kulturze rosyjskiej zakorzenionych w świadomości polskich uczniów szkoły podstawowej kl. VII–VIII, rozpoczynających formalną naukę języka rosyjskiego w warunkach szkolnych. Jako metodę zastosowano analizę dokumentów. Zebrano materiał badawczy w postaci dokumentów intencjonalnych – 100 plakatów wykonanych przez polskich uczniów szkoły podstawowej kl. VII–VIII. Szczególną uwagę zwrócono na obraz niewerbalny Rosji i Rosjan utrwalaony w świadomości polskiej młodzieży. Wyniki posłużyły powstaniu refleksji na temat poziomu kompetencji kulturowej uczniów rozpoczynających naukę języka rosyjskiego jako drugiego języka nowożytnego. Okazuje się, że obraz Rosji według rozpoczynających naukę języka rosyjskiego jest przeważnie stereotypowy. Wyniki pokazały również, że dwuletni okres nauki języka obcego w warunkach szkolnych wymaga uwzględnienia konieczności przygotowania do dialogu międzykulturowego poprzez położenie przez nauczyciela nacisku na wprowadzenie większej ilości różnorodnych treści kulturowych.

Słowa kluczowe: edukacja kulturowa, nauka języka rosyjskiego w szkole podstawowej, obraz niewerbalny, kultura rosyjska

ABSTRACT

NON-VERBAL PICTURES OF RUSSIA AND RUSSIANS IN THE ARTISTIC WORKS OF POLISH STUDENTS IN GRADES VII-VIII OF PRIMARY SCHOOL

In order to obtain information on images of Russian culture rooted in the consciousness of Polish primary school students of grades VII-VIII starting formal learning of the Russian

language in school conditions, a study was conducted. The method used was the analysis of documents (also called, inter alia, analysis of products, analysis of children's and teenagers' own works). For this purpose, research material was collected in the form of intentional documents - 100 posters made by Polish primary school students of grades VII-VIII. Particular attention was paid to the non-verbal image of Russia and Russians recorded in the minds of Polish youth. The results were used to reflect on the level of cultural competence of students beginning to learn Russian as a second modern language. It turns out that the image of Russia according to those who start learning the Russian language is usually stereotypical, and knowledge about Russia's inhabitants is usually basic. The results also showed that a two-year period of learning a foreign language in school settings requires teachers to introduce more diverse cultural content in order to prepare students for intercultural dialogue.

Key words: cultural education, learning Russian in primary school, non-verbal picture, Russian culture

Wprowadzenie

Dążenie do wysokiej jakości kontaktów między przedstawicielami różnych kręgów kulturowych jest jednym z priorytetów edukacji językowej naszych czasów. W dobie swobodnego przenikania się kultur znajomość języków obcych jest umiejętnością niezwykle pożądaną, uznawaną za podstawową dla funkcjonowania w świecie XXI wieku. Podkreślić należy, iż sama znajomość języka nie ma racji bytu. Jak pisze Krystyna Miłułka: „Jedna kwestia pozostaje bezsporna – przyswajanie języka zawsze jest silnie związane z nabywaniem kultury w nim odzwierciedlonej, bez względu na to, czy chodzi o język pierwszy (najczęściej ojczysty), czy o kolejne języki”¹.

Nierozzerwalność kultury i języka jest silnie akcentowana w literaturze glottodydaktycznej. Jak wynika z przeglądu literatury, owa trwała relacja może służyć jako punkt wyjścia w dydaktyce języków obcych, której badacze uznają kompetencje kulturowe za integralną część nauki języków obcych².

Celem artykułu jest prezentacja wyników badania na temat niewerbalnego obrazu Rosji i Rosjan utrwalonego w świadomości polskich uczniów kl. VII–VIII

¹ K. Miłułka, *Dylematy współczesnej glottodydaktyki: język – kultura, interlingwalizm – interkulturowość*, „Języki Obce w Szkole” 2014, nr 3, s. 78.

² Piszą o tym polskie badaczki – K. Miłułka (*Rozwój kompetencji interkulturowej w warunkach szkolnych – mity a polska rzeczywistość (na przykładzie języka niemieckiego jako L3)*, Rzeszów 2012) i M. Karolczuk (*Nauczanie języka rosyjskiego jako drugiego języka obcego w Polsce z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok 2016). Integralność nauczania języka i kultury akcentuje też С.Г. Тер-Минасова (*Язык и межкультурная коммуникация*, Москва 2008).

szkoły podstawowej. Wyniki te posłużą zdiagnozowaniu poziomu kompetencji interkulturowej polskich uczniów rozpoczynających formalną naukę języka rosyjskiego w szkole jako drugiego języka obcego nowożytnego. Z kolei diagnoza może pomóc w bardziej świadomym doborze materiałów kulturoznawczych przez nauczycieli języka rosyjskiego.

Nauka języka rosyjskiego jako drugiego języka nowożytnego w polskiej szkole podstawowej

Z dniem 31 sierpnia 2019 roku, w wyniku reformy systemu oświaty z 2017 roku, gimnazja w Polsce zostały zlikwidowane, a od roku szkolnego 2017/2018 zapoczątkowano ich wygaszanie. Kształcenie w szkole podstawowej podzielone zostało na dwa etapy edukacyjne:

1. I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna;
2. II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej³.

Istotnym zadaniem szkoły podstawowej jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych. W klasach I–VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego – języka angielskiego. W klasach VII–VIII mają obowiązek uczyć się dwóch języków nowożytnych. Według danych GUS w roku szkolnym 2018/2019 nauczano języka rosyjskiego jako obowiązkowego w 40178 szkołach podstawowych w Polsce⁴.

Wybierając język rosyjski jako drugi język nowożytny, uczniowie kl. VII–VIII mają już jakąś wiedzę (bardziej lub mniej rzetelną) na temat Rosji. Przed rozpoczęciem formalnej nauki języka rosyjskiego w szkole uczniowie niejednokrotnie mieli do czynienia z otaczającymi ich różnorodnymi informacjami na temat wschodnich sąsiadów Polski. Internet, telewizja, być może też kontakty z obco krajowcami mogą mieć duży wpływ na postrzeganie i odbieranie innych kultur. Dlatego też edukacja szkolna powinna być wsparciem dla uzupełniania i weryfikacji bezpośredniego poznania⁵. Rozwijanie kompetencji interkulturowej

³ PP 2017: Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Język obcy nowożytny. Warszawa 2017, s. 10, [online], https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Język_obcy_nowozytny.pdf, [dostęp: 12.03.2020].

⁴ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2018/2019*, [online], <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20182019,1,14.html>, [dostęp: 19.03.2020].

⁵ M. Karolczuk, *Obraz Rosji, Białorusi i Ukrainy w językowej świadomości polskich studentów filologii (wyniki eksperymentu lingwistycznego)*, „Anuari de Filologia. Llengües i Literatures Modernes” 2019, nr 9, p. 89.

w warunkach zinstytucjonalizowanych nie musi przy tym oznaczać pominięcia wspierania rozwoju innych kompetencji⁶. Należy zaznaczyć, iż wiedza uczniów kl. VII–VIII szkoły podstawowej na temat kultury obszaru rosyjskiego powinna korelować z założeniami nowej podstawy programowej, według której uczeń ma:

1. podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
2. świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową⁷.

Nowa podstawa programowa wyraźnie akcentuje istotną rolę treści kulturowych, czyli tych, które odnoszą się do wiedzy o kraju, którego języka uczą się uczniowie. Wiedza ta jest niczym innym jak właśnie wspomnianą znajomością szeroko pojętej kultury danego kraju. Nie bez znaczenia jest jednak odniesienie wiedzy kulturowej do kontekstów rodzimych, jak zostało to zaznaczone w nowej podstawie programowej⁸. Podkreślić należy również to, że wspomniana wyżej „wrażliwość międzykulturowa” nabywana jest stopniowo, w trakcie procesu zaznajamiania się z językiem obcym i kulturą w nim odzwierciedloną. Żeby faktycznie istniała realna szansa na osiągnięcie tych założeń w dość krótkim czasie (2 lata – kl. VII–VIII), edukacja międzykulturowa powinna istnieć od początku przygody z językiem obcym. Sprostanie wymaganiom stawianym w podstawie programowej jest niezwykle trudne, biorąc pod uwagę krótki czas, który obejmuje naukę języka rosyjskiego w szkole podstawowej.

Jednym z następstw niewystarczająco długiego procesu uczenia się może być deficyt informacji o przedstawicielach obcych kultur, który ma ogromny wpływ na ich postrzeganie, a w rezultacie na porozumiewanie się z nimi. Brak wiedzy bądź wiedza połowiczna na temat kultury własnej i docelowej sprawiają, że wyobrażeniami o przedstawicielach innych kultur kierują uprzedzenia

---

⁶ K. Miłułka, *Sposoby rozwijania kompetencji interkulturowej na lekcji języka obcego*, „Języki Obce w Szkole” 2012, nr 2, s. 108. Badaczka pisze o tzw. ukrytej formie treningu interkulturowego, który zakłada zintegrowanie nabywania treści kulturowych z ćwiczeniami językowymi.

⁷ PP 2017: Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Język obcy nowożytny, Warszawa 2017, s. 19, [online], https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Jezyk_obcy_nowozytny.pdf, [dostęp: 12.03.2020].

⁸ S. Mrozek, *Motywacja do nauki a rozwijanie kompetencji interkulturowych*, „Szkola. Miesięcznik Dyrektora” 2017, nr 9, s. 54–57.

i stereotypy, które – jak podkreślają naukowcy⁹ – stanowią poważne źródła barier komunikacyjnych. Dlatego też nauczyciel języków obcych, planując proces dydaktyczny, powinien ocenić „wiedzę wyjściową” uczestników procesu uczenia się. Tego typu dane (konotacje, skojarzenia, utrwalone stereotypy) powinny być zebrane przez nauczyciela właśnie już na wstępnym etapie nauczania, gdyż mogą służyć one jako informacja będąca punktem wyjścia podczas planowania procesu dydaktycznego z konkretną grupą uczniów. Należy planować nauczanie nastawione na edukację międzykulturową, „walczyć” ze stereotypowym obrazem Rosji i jej mieszkańców, planować proces dydaktyczny oparty tylko na autentycznych źródłach. Uczniowie podczas lekcji powinni mieć możliwość spotkania z obcą kulturą. Nośnikiem informacji powinien być właśnie nauczyciel¹⁰, który ukierunkuje, uwspółcześni i pomoże zinterpretować informacje.

Obraz niewerbalny na lekcji języka obcego nośnikiem informacji o kulturze

Nauczyciel języka obcego ma za zadanie czuwać nad prawidłowym odbiorem przez uczniów komunikatów dotyczących aspektów kulturowych. Chodzi zarówno o komunikaty werbalne, jak i niewerbalne. Przyjmuje się, że XXI wiek cechuje egzystencja w kulturze obrazu. Wszechobecność obrazów i media wizualne ingerują w życie ludzi na całym świecie. Zdolność skutecznego odczytywania, interpretowania czy oceniania obrazów wpisuje się w umiejętności wizualne jednostki¹¹, których nabycie jest niezbędne do funkcjonowania w wizualnej przestrzeni kulturowej.

Gabriela Krajewska zwraca uwagę na konieczność synchronizacji informacji obrazowych i werbalnych w procesie dydaktycznym: „najsilniejszy efekt obrazowo-słuchowy uzyskuje się wtedy, gdy informacje wizualne ilustrują informacje werbalne. Obrazy, zarówno te odbierane z zewnątrz w postaci dzieł sztuki, ilustracji książkowych, filmów, plakatów, jak i wewnętrzne (wyobrażenia) – są bardzo istotnym składnikiem ludzkiego doświadczenia. W procesach

⁹ L.M. Barna, *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*, [in:] *Intercultural Communication: A Reader*, L.A. Samovar, R.E. Porter (eds.), Belmont 1994, p. 341; M. Bodziany, *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, Wrocław 2012, s. 154.

¹⁰ E. Bandura, *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, Kraków 2007; S. Kossakowska-Pisarek, *Wyzwania dla nauczyciela jako mediatora kulturowego w procesie kształcenia kompetencji interkulturowej*, [w:] *Wielojęzyczność i międzykulturowość na lekcji języka obcego – między teorią i praktyką nauczania*, A. Jaroszewska, B. Karpeta-Peć, M. Smuk, J. Sobańska, J. Sujecka-Zajac (red.), Warszawa 2016.

¹¹ M. Wieczorek-Tomaszewska, *Kompetencje wizualne w praktyce edukacyjnej*, „Elektroniczne Czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2014, nr 5, s. 3.

poznawczych obrazy są jednym z podstawowych sposobów reprezentacji świata¹². Prezentując zdjęcia, obrazki, ilustracje, poszerzamy płaszczyznę komunikacji o element wizualny. W kontekście dydaktyki języków obcych, a przede wszystkim edukacji międzykulturowej, wykorzystywanie wizualnych pomocy dydaktycznych stanowi trzon nauczania urozmaiconego, interesującego, a w rezultacie – efektywnego.

Synchronizacja informacji wielokanałowych, w tym obrazowych, jest możliwa dzięki stałemu korzystaniu (przez nauczyciela języka obcego i uczniów) z szerokiego wachlarza pomocy wizualnych. Te pomoce, które pomagają zobrazować pojęcia kulturowe, a następnie przybliżyć ich charakter uczniom w trakcie lekcji języka obcego, to między innymi:

- bogato ilustrowany podręcznik do nauki języka obcego;
- fiszki obrazkowe;
- słowniki obrazkowe;
- historyjki/karty obrazkowe;
- plakaty tematyczne;
- tablice językowe z kolorowymi obrazkami;
- rysunkowe notatki (z wykorzystaniem metody sketchnoting);
- ilustrowane gazety, książki;
- plakaty edukacyjne;
- materiały z Internetu;
- filmy i animacje;
- rysunek kredą na tablicy.

Potencjał wizualizacji w przyswajaniu języka obcego, w tym obcej kultury, jest ogromny. Należy podkreślić, że z różnorodnej gamy wizualnych pomocy dydaktycznych należy wybierać te, w których dominuje ton pozytywnego nastawienia do rzeczywistości, do ludzi odmiennych kulturowo. Różnorodne informacje o obcej kulturze, w tym szczególnie te w postaci znaków niewerbalnych, mogą rozbudzać ciekawość i otwartość uczniów, zachęcać do komunikacji, ale przede wszystkim do nauki języka obcego. Dodatkowo, wszelkiego rodzaju ilustracje, obrazki, fotografie powinny prezentować rzeczywistość niezakłamaną, poszerzać wiedzę uczniów z zakresu realioznawstwa, krajoznawstwa, socjoznawstwa i kulturoznawstwa *sensu stricto*.

¹² G. Krajewska, *Uczyć obrazami – materiały wizualne w procesie dydaktycznym w kształceniu zintegrowanym*, „Języki Obce w Szkole” 2013, nr 1, s. 139.

Metodologia

W ramach badania poproszono uczniów kl. VII–VIII (uczniowie dwóch losowo wybranych szkół podstawowych w województwie podlaskim) o wykonanie plakatów (o dowolnej technice, formacie) na temat Rosji i Rosjan. Temat celowo sformułowano tak, aby dać szerokie spektrum wyboru zagadnień umieszczonych w pracach. W rezultacie w lutym 2020 roku zebrano materiał w postaci 100 prac plastycznych. Autorka posłużyła się analizą ilościową uzupełnioną analizą jakościową. Wyniki analizy miały odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Jakie obrazy niewerbalne są utrwalone w świadomości uczniów? Które z tych obrazów są najpopularniejsze, a które mniej?
2. Jakie asocjacje wywołują konkretne obrazy?
3. Czy któreś z obrazów mogą mieć konkretne źródło swojego pochodzenia (np. obraz typowy dla Internetu)?

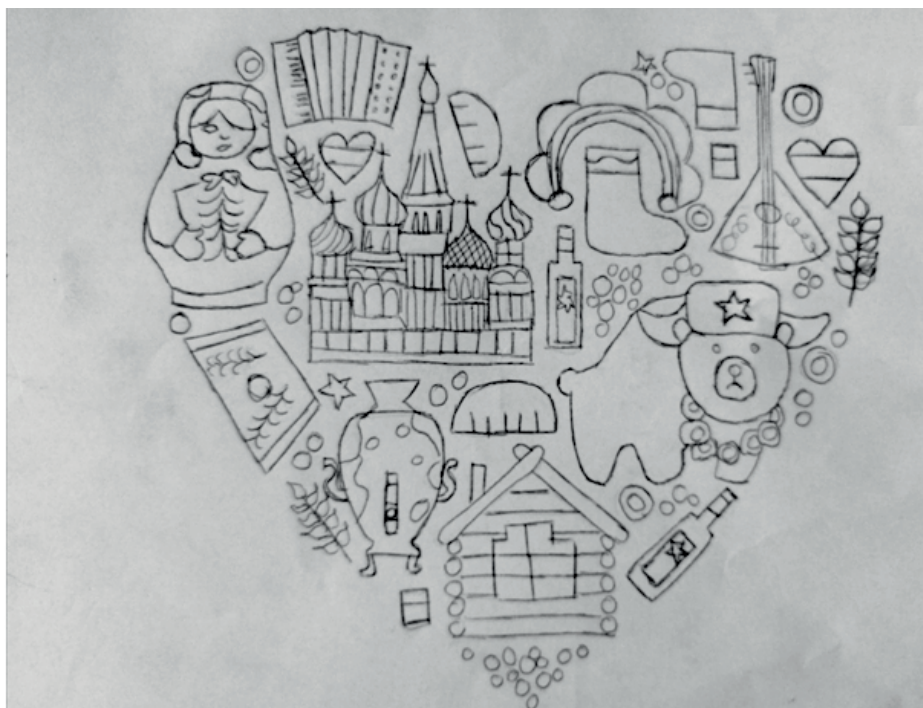
Wyniki badania

Prace wykonane przez uczniów okazały się bardzo różnorodne, pomysłowe, ciekawe zarówno pod względem estetycznym (różnorodne techniki wykonania plakatów, rozmaite formaty, estetyka), jak i tematycznym (prace w większości niemonotematyczne). Okazuje się, że bodziec „Rosja, Rosjanie” wywołuje w młodych Polakach różne skojarzenia. Niewerbalne asocjacje uczniów (rysunki, obrazki, szkice, fotografie) można zaklasyfikować do kilku grup tematycznych.

a) Zabytki, budynki (18,83% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Najczęstszy budynek kojarzony z Rosją to Sobór Wasyla Błogosławionego (29% procent uczniów, co znaczy, że obraz wystąpił na 29 plakatach na 100). Charakterystyczna kolorystyka prawosławnego soboru z „cebulowymi” kopułami zdaje się tkwić w pamięci dużej części uczniów. Pozostałe skojarzenia uczniów to: Kreml (6 plakatów), Teatr Bolszoi (3 plakaty), Kolej Transsyberyjska (4 plakaty), Car-puszka (2). Na pojedynczych plakatach umieszczono: Sobór św. Trójcy w Petersburgu, Sobór Chrystusa Zbawiciela, Sobór Archangielski, Sobór Zaśnięcia Matki Bożej we Włodzimierzu, Sobór Chrystusa Zbawiciela w Moskwie, Monaster Smolny, Kreml Kazański, Ermitaż, Biały Dom w Moskwie, Wielki Pałac Kremłowski, Baszta Spasska, Trietiakowska Galeria, Dzwon Kołokoł, Orużejną Pałata (Zbrojownia). Oprócz tego 3 prace przedstawiały niezidentyfikowaną bliżej budowlę na kształt cerkwi prawosławnej.

Okazuje się, że budowle o charakterze religijnym i obiekty sakralne są silnie kojarzone z prawosławną Rosją (62,30% w skali wszystkich budynków, za-
bytków).

b) Miejsca (6,48% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Uczniowie kl. VII–VIII szkoły podstawowej kojarzą Rosję z miastem Moskwa (6 plakatów, m.in. stolica nocą, skwery i parki Moskwy). O silnym skojarzeniu świadczą liczne napisy „Moskwa”. Poza tym znaleźć można grafikę przedstawiającą Plac Czerwony (6 plakatów), ulicę w centrum Moskwy – Arbat (1 plakat), metro moskiewskie (2 plakaty) oraz Moskiewskie Międzynarodowe Centrum Biznesowe (2 plakaty). Oprócz tego uczniom znane są: Jezioro Bajkał (3 plakaty, w tym jeden z błędną nazwą „rzeka” Bajkał), półwysep Kamczatka (1 plakat).

c) Symbole (26,85% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Najczęstszym symbolem kojarzonym z Rosją jest matroszka (42 plakatów na 100). Inne symbole Rosji z plakatów uczniów to: samowar (15 plakatów), niedźwiedź (8), suszki (4), czapka uszanka (4), tygrys (3), buty walonki (3), alfabet (2). Skojarzenia, które wystąpiły pojedynczo: baletnica, żołnierz z hełmem z czerwoną gwiazdą, płatek śniegu, drewniana izba, piec, drzewa iglaste/tajga.

d) Symbole narodowe i waluta (25,62% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Połowa z analizowanych plakatów przedstawia flagę Federacji Rosyjskiej (50). Uczniowie często nawiązują do jej kolorystyki (napisy, nagłówki, np. „naj-słynniejsze miejsca”, „ciekawostki” i inne w biało-granatowo-czerwonej kolorystyce). Poza tym w niektórych pracach pojawiły się: herb (11 plakatów) i rubel (monetarny i banknot – 4 plakaty). Spora liczba uczniów posłużyła się grafiką przedstawiającą kontur granic Rosji (kontur wypełniony barwami flagi – 8 plakatów, kontur bez wypełnienia – 5 plakatów, kontur z zaznaczoną trasą kolei transsyberyjskiej i miastami – 2 plakaty, kontur na tle flagi Federacji – 1 plakat, kontur na tle planety Ziemia – 2 plakaty).

e) Postaci (4,63% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Osobą kojarzoną z Rosją według polskich uczniów jest prezydent Federacji Rosyjskiej (6 plakatów). Wśród prac zanotowano jedną, która w całości poświęcona została właśnie Władimirowi Putinowi. Ciekawe jest to, że uczniowie w bardzo różny sposób przedstawiają jego wizerunek. Większość autorów plakatów prezentuje go jako stanowczego polityka, głowę państwa. Jednak wśród prac znalazła się i taka, gdzie Władimir Putin ukazany jest w dość niecodziennych okolicznościach – z wędką w rękę podczas łowienia ryb.

Analiza plakatów wskazała, że uczniowie nie wskazują na inną, w takim samym stopniu kojarzoną z Rosją postać. Jedynie na dwóch plakatach pojawiła się osoba Puszkina, a w pojedynczych pracach: Gagarin, Mendelejew, Dostojewski, Czajkowski, Walentina Tierieszkowa, Siergiej Eisenstein oraz młody człowiek slangowo określany jako „gopnik”.

f) Bajki (6,17% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Spora część uczniów uwzględniła bajki wyprodukowane za naszą wschodnią granicą. Najwięcej osób wskazało bajki popularne w Polsce: *Masza i Niedźwiedź* (8), *Wilk i Zając* (7). Inni uczniowie kojarzą Rosję z takimi bajkami jak: *Czaburaszek* (2), *Iwan Carewicz i Szary Wilk* (1), *Trzej Bohaterowie i Car Morski* (1).

g) Kuchnia (4,01% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Temat kulinarny okazał się mało popularny. Reprezentantem kuchni rosyjskiej według uczniów jest wódka (5 plakatów). Jeśli chodzi o dania, uczniowie przedstawili graficznie bliny (4 plakaty), pierogi (1 plakat), kapuśniak (1 plakat), chłodnik (1 plakat) i sushi (1 plakat).

h) Instrumenty (3,70% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Uczniowie uwzględnili w swoich pracach również instrumenty muzyczne, wśród nich: bałajkę (8 plakatów) i „harmoszkę” (4 plakaty).

i) Inne (3,70% wszystkich asocjacji niewerbalnych)

Niektórzy uczniowie wykonali plakaty monotematyczne, np. dotyczące kina rosyjskiego (afisze filmów *Człowiek z kamerą*, *Pancernik Potiomkin*), wynalazków (kolorowy telewizor, narkoza, sputnik – sztuczny satelita Ziemi, tramwaj elektryczny), dynastii Romanowów (drzewo genealogiczne, fotografie członków rodu).

Podsumowanie

Celem zaprezentowanego badania było pozyskanie od uczniów reakcji niewerbalnych na bodźce odnoszące się do słów „Rosja” i „Rosjanie”. Analiza pozwoliła określić, jaką wiedzę na temat danego kraju i naszych wschodnich sąsiadów dysponują uczniowie rozpoczynający naukę języka rosyjskiego od podstaw.

Plakat, czy jakakolwiek inna forma pracy plastycznej, może być jednym z wielu środków służących zdiagnozowaniu przez nauczyciela wiedzy wyjściowej uczniów. W tym przypadku na podstawie zebranego materiału można

stwierdzić, że wiedza polskiej młodzieży na temat Rosji jest podstawowa i często stereotypowa. Co więcej, w świadomości uczniów dominują szablonowe już skojarzenia niewerbalne typu „matrioszka”, „samowar”. Dlatego właśnie należy planować nauczanie języka rosyjskiego oparte na źródłach różnorodnych, współczesnych i autentycznych.

Interesujące wydaje się to, że po otwarciu Grafiki Google i wpisaniu hasła „Rosja” użytkownik Internetu w pierwszej kolejności odnajduje grafikę przedstawiającą flagę, kontur granic i położenie Federacji Rosyjskiej na mapie. Wśród obrazów proponowanych przez wyszukiwarkę powszechne są też fotografie Soboru Wasyla Błogosławionego. To właśnie te skojarzenia niewerbalne okazały się najczęściej uwzględnianymi w pracach plastycznych, co może świadczyć o tym, iż uczniowie „znają” Rosję głównie z Internetu. Dodatkowo w pracy jednego z uczniów pojawił się przedmiot licznych memów internetowych, stereotyp młodego Rosjanina w postawie „słowiańskiego przykucu” (*slav squat*), bardzo popularny w sieci pod nazwą „gopnik”.

Asocjacje niewerbalne dotyczące Rosji i Rosjan, które pojawiły się w pracach plastycznych, w większości można określić jako pozytywne bądź neutralne. Uczniowie, uwzględniając w plakatach przede wszystkim zabytki architektury, symbole narodowe oraz ważne dla ludzkości wynalazki rosyjskie, dają wyraz świadomości istnienia niezwykłego bogactwa kulturowego naszych wschodnich sąsiadów. Owa świadomość może być bodźcem do dalszego odkrywania i poznawania obcej kultury, co z kolei jest niezbędne, by przygotować się do efektywnej komunikacji międzykulturowej.

Bibliografia

- Bandura E., *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, Kraków 2007.
- Barna L.M., *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*, [in:] *Intercultural Communication: A Reader*, L.A. Samovar, R.E. Porter (eds.), Belmont 1994, pp. 337–346.
- Bodziany M., *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, Wrocław 2012.
- Karolczuk M., *Obraz Rosji, Białorusi i Ukrainy w językowej świadomości polskich studentów filologów (wyniki eksperymentu lingwistycznego)*, „Anuari de Filologia. Llengües i Literatures Modernes” 2019, nr 9, pp. 75–92.
- Karolczuk M., *Nauczanie języka rosyjskiego jako drugiego języka obcego w Polsce z perspektywy edukacji międzynarodowej*, Białystok 2016.
- Kossakowska-Pisarek S., *Wyzwania dla nauczyciela jako mediatora kulturowego w procesie kształcenia kompetencji interkulturowej*, [w:] *Wielojęzyczność i międzykulturowość*

- na lekcji języka obcego – między teorią i praktyką nauczania*, A. Jaroszewska, B. Karpeta-Peć, M. Smuk, J. Sobańska, J. Sujecka-Zajac (red.), Warszawa 2016.
- Krajewska G., *Uczyć obrazami – materiały wizualne w procesie dydaktycznym w kształceniu zintegrowanym*, „Języki Obce w Szkole” 2013, nr 1, s. 138–142.
- Mihułka K., *Rozwój kompetencji interkulturowej w warunkach szkolnych – mity a polska rzeczywistość (na przykładzie języka niemieckiego jako L3)*, Rzeszów 2012.
- Mihułka K., *Sposoby rozwijania kompetencji interkulturowej na lekcji języka obcego*, „Języki Obce w Szkole” 2012, nr 2, s. 106–117.
- Mihułka K., *Dylematy współczesnej glottodydaktyki: język – kultura, interlingwalizm – interkulturowość*, „Języki Obce w Szkole” 2014, nr 3, s. 78–87.
- Mrożek S., *Motywacja do nauki a rozwijanie kompetencji interkulturowych*, „Szkoła. Miesięcznik Dyrektora” 2017, nr 9, s. 54–57.
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2018/2019*, [online], <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20182019,1,14.html>, [dostęp: 19.03.2020].
- Ter-Minasova S., *Jazyk i mezhkulturnaya kommunikatsiya*, Moskwa 2008.
- Wieczorek-Tomaszewska M., *Kompetencje wizualne w praktyce edukacyjnej*, „Elektroniczne Czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2014, nr 5, s. 1–12.

Akty prawne i normatywne

- PP 2017: Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Język obcy nowożytny, Warszawa 2017, [online], https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Jezyk_obcy_nowozytny.pdf, [dostęp: 12.03.2020].